

bi se obiteljsko nasilje, ako već ne utopij-ski iskorijenilo, onda svakako učinkovi-to preveniralo, iskreno priznavalo, be-zuvjetno prokazivalo i osudilo te pri-kladno liječilo i vidalo rane uzrokovane nasiljem u obitelji. Autor se u ovoj knji-zi istodobno otkriva kao dobar pozna-vatelj fenomena obiteljskog nasilja, kao zreli predstavnik i promicatelj katolič-koga teološko-moralnog realizma i kao bioetički stručnjak koji umije okoristiti

se prednostima interdisciplinarnog pri-stupa.

Kao pionirsko djelo ova knjiga već samom tom činjenicom preporučuje sa-mu sebe cijenenom čitateljstvu, a naro-čito onima koji obnašaju crkvene službe. Ovo je knjiga najprije i njima namijenje-na. *Tolle et lege!* Autoru valja iskreno če-stitati na pionirskom djelu te zahvaliti na neupitnom obogaćenju hrvatske mo-ralne teologije i bioetike.

Tonči Matulić

José Lucas BRUM TEIXEIRA, *Poetics and Narrative Function of Tobit 6* (egzegetska analiza Tobijina puta iz Ninive u Ekbatanu), Berlin, 2019., 326 str.

Autor je svećenik nadbiskupije Maringá u Brazilu jer u Proslavu zahvaljuje nad-biskupu Anuaru Battisti za vrijeme i po-dršku tijekom istraživanja, a on je vo-dio tu nadbiskupiju od 20. lipnja 1998. do 20. studenog 2019. godine. Knjiga je egzegetska disertacija na Papinskom bi-blijskom institutu u Rimu, rađena pod vodstvom profesora Luke Mazzinghija i obranjena 20. svibnja 2017. godine. Au-tor ju je dvije godine dorađivao za tisak. U uvodu ističe kako je u posljednjih tri-desetak godina među bibličarima porastao interes za Knjigu o Tobiji te u do-kaz navodi dva rada s pregledom istra-živanja, a izvještaj o putovanju mladoga Tobije je veoma značajan na razini za-pleta, likova i ideja. Na početku izno-si grčki tekst i engleski prijevod Tob 6, a u prvom poglavlju obrađuje generalnu sliku te deuterokanonske knjige, ističu-

ći da anonimni autor povezuje zabavu i pouku, ali je knjiga u konačnom obliku »sašivena« od puno izvora (5-42).

Slijedi literarna analiza Tob 6 kao izvještaja o putovanju (45-67) u kojoj je građa razdijeljena na tri odsjeka: ulov neobične ribe (6,3-6), dijalog neiskusnog Tobije i pratioca (6d-9), drugi dijalog dvojice suputnika (10-18). Autor se slaže s njemačkom protestantskom bibličar-kom Helen Schüngel-Straumann (*Tobit*, Freiburg, 2000.) da je Tob 6 po književ-noj vrsti didaktička zgoda o putovanju. Iz razgovora postaje razvidna promjena cilja putovanja: nije više podizanje obi-teljskog novca u Ragesu, nego ženidba mladića Sarom kao pripadnicom židov-skog naroda u Ekbatani. Narator poka-zuje da ne zna kako je Ekbatana udalje-na 482 km od Ninive, niti mu je stalo do točnih povijesnih podataka.

Središte studije je detaljna egzegeza grčkog teksta Tob 6 (69-263). U poglavlju je ocrtan židovski mladić Tobija, koji je poslušan i odan ocu, te sazrijeva u odrasla muškarca koji slobodno za ženu odabire pripadnicu svoga naroda u dijaspori. Put radi obiteljskog novca preobražen je u put radi odabira zaručnice. Zato je ovdje geografski put (*hodos*) pre-rastao u moralni put slobodnog i odgovornog odlučivanja. Autor Tob voli životinje kao komponente naracije, jer se riba i pas ne spominju drugdje u Bibliji. Spominjanjem psa (r. 6,2a i r.11,4c) narator uvlači čitatelja u zgodu, jer je pas uz anđela pratitelja putniku Tobiji znak Božje providnosti. Razgovorom Rafaela i Tobije narator podsjeća na razgovor Izaka i Abrahama u Post 22,6.8. Napomenom kako »skoči iz vode riba velika« (r. 6,3b) narator grčkom formulacijom podsjeća na Jonu 2,1 kao kontrast jer je Jonino putovanje prema zapadu čin nepokornosti, a Tobijino prema istoku čin pokornosti. Riba je u kulturnom okruženju povijesnih naslovnika imala različite uloge pa je Tobijin ulov ribe naratoru komponenta u odgojnom procesu mladića. Anđelova pouka da su riblje srce, jetra i žuč »koristan lijek« (*pharmakon hrēsimon* – r. 6,5b) nagoviješta izlječenje Sare i Tobita u prizoru gdje je mladić poučljivi izvršitelj smjernica. Tobijina noćna borba s ribom vježba je za noć vjenčanja i borbu protiv demona. Pitanjima anđelu o značenju ribljih organa Tobija (r. 6d-9) podsjeća na Izakovo pitanje u Post 22. Anđeo ovdje pedagoški »izazi-

va« Tobijino odrastanje. »Demon ili zli duh« (r. 8) na papirusima poganskog porijekla je biće natprirodnog obilježja. Demon koji ubija Sarine zaručnike u prvoj bračnoj noći bio bi naratorova kritika pučkog gledanja na seksualnost u bračnu. U helenističkoj kulturi ptolemejskog vremena liječenje ribljim srcem i jetrom imalo je magijsko obilježje. Narator daje po anđelu najaviti ljekovitost tih organa i time potiče na povjerenje u medicinu. Spaljivanje ribljih organa imalo je po uvjerenju ondašnjih ljudi apotropaičnu snagu, odgonilo je zle duhove. Odgon i okivanje demona u Gornjem Egiptu (r. 8,3) kritika je magije i čaranja koje se u vremenu nastanka Knjige o Tobiji obavljalo u Egiptu. Narator svojim književnim darom čitatelje zabavlja i poučava. On je morao biti Židov visoko obrazovan za svoje vrijeme i otvoren za ideje iz kulturnog okruženja. U r. 6,9 Tobija šuti na anđelovu pouku, čime autor potiče čitatelje na razmišljanje.

U odlomku 6,10-18 Rafael nagovara Tobiju da odabere Saru za ženu. U izrazu »trebamo prenočiti« (*dei hymas aulithēnai*, r. 11) biblijska je aluzija na traženje i prihvaćanje volje Božje. U retku 6,12 izraz »pripada u nasljedstvo« sinonim je za »oženiti«. Među Sarinim vrlinama Rafael ističe razboritost, što znači da zna i hoće ispravno prosuđivati. Anđeo ističe da »prema Mojsijevu zakonu« (r. 13) Raguel ne može svoju kćer Saru dati za ženu nekome tko nije pripadnik njezina naroda. Bibličari znaju da takve naredbe nema u Tori pa slute da

je ta praksa među Židovima dijaspore tumačena kao Božja odredba. U r.14-15 Tobija pokazuje da zna za opasnost od demona koji su ubijali Sarine muževe, boji se da bi i on mogao tako stradati čime bi ožalostio svoje roditelje, jer ih ne bi mogao s poštovanjem sahraniti. Postavljanjem toga pitanja Tobija uči razabirati volju Božju i time sazrijeva u odgovornog muškarca. Anđelovu pouku za prvu bračnu noć (r. 18) naš autor tumači tako da su zaručnici umirali od srčanog udara zbog demonova uznemirivanja (243). U izrazu »ona je tebi dosuđena oduvijek« vidi poruku o Božjoj providnosti u pronalaženju bračnog partnera, što je presudno za Židove dijaspore. Spaljivanje ribljih organa i molitva dva su dijela oslobađanja Sare, a izvršenje braka treba biti vanjski znak oslobođenja Sare. Molitva mladenaca prije konzumacije braka tjeranje je Sarinih predrasuda protiv bračne seksualnosti (251). Anđeo svojim vodstvom i uvjeravanjem pospješuje da Tobija slobodno prihvati volju Božju o svojem braku (260).

U završnom poglavlju autor donosi sintezu i zaključke (265-287). Svrha cijele Knjige o Tobiji je zabaviti i poučiti čitatelje uz podržavanje židovskog identiteta u dijaspori. Tob 6 je poetično poglavlje s podsjećanjem na zgode o patrijarsima i porukom da Bog Izaelov vidi nevolje vjernika i spreman je pomoći. Glavne teme poglavlja bile bi: odanost i poslušnost odrasle djece roditeljima, razabiranje i odlučivanje, povezanost zdravlja i spasenja, brak unu-

tar vlastitog naroda, seksualnost u braku, uloga muškaraca i žena, vjera u Božju providnost.

Bibliografija (289-311) obuhvaća 527 monografija i članaka na engleskom, njemačkom, talijanskom, španjolskom i francuskom. Od toga sedam radova njegova mentora L. Mazzinghija na talijanskom, šest radova američke katoličke bibličarke Irene Nowell na engleskom, dva rada židovske bibličarke Amy-Jill Levine, također na engleskom. Zanimljivo je da ne navodi knjigu Eugen Drewermann-Ingtritt Neuhau, *Voller Erbarmen rettet er uns. Die Tobit-Legende tiefenpsychologisch geletet* (Freiburg, 1985., 93 str.). Drewermann je rođen 1940. godine, za katoličkog svećenika zaređen 1966. godine, bio je profesor teologije, ali mu je biskup 1991. godine oduzeo pravo predavanja kandidatura za svećenike, a 1992. godine izdao dekret o svođenju na laički stalež. On smatra da je Sarine zaručnike davio njezin otac iz ljubomore što njegova jedinica zauvijek odlazi od njega.

Ovaj autor se slaže s većinom današnjih istraživača da je Knjiga o Tobiji nastala oko godine 200. pr. Kr. u vrijeme vladavine Ptolomejeveća nad Palestinom te da se vješto služi biblijskom i izvanbiblijskom građom. Po književnoj vrsti bila bi pripovijest u obliku neke vrste romana, uklopljena u helenistički svijet. Bibličari i studenti teologije koji se bave mudrosnim knjigama židovske i kršćanske Biblije mogu u ovoj odmjenoj disertaciji naći izvrstan uvid u sa-

dašnje stanje istraživanja Knjige o Tobiji. Uz duboku analizu grčkog teksta autor donosi uvid u Tob kao književno djelo te uklopljenost biblijskog autora u židovsku teologiju i grčku književnost svojeg vremena.

Smatram prikladnim ovdje napomenuti dva rada o Knjizi o Tobiji na hrvatskom jeziku Ante Popovića i Drage Župarića (Anto Popović, *Uvod i knjige Staroga zavjeta 2: Povijesne knjige*, Zagreb, 2015., 289-307; Drago Župarić, *Teološka*

poruka u dijalozima Knjige o Tobiji, Sarajevo, 2009., 446 str.) Ante Popović obrađuje Tob u sljedećim podnaslovima: »Uvod, struktura i sadržaj, povijesnost i nastanak, teologija«, uz popis osnovne literature na hrvatskom i stranim jezicima, dok je knjiga Drage Župarića doktorska disertacija izrađena pod vodstvom prof. dr. sc. Bože Lujica na KBF-u u Zagrebu, a dio gdje govorio o Tob 6 obradio je pod naslovom »Put od Ninive do Ekbatane« (211-246).

Mato Zovkić

Norbert METTE – Stipe NIMAC, *Praktična teologija. Noviji razvojni pravci i pastoralna paradigma*, Ravnokotarski cvit, Lepuri, 2016., 84 str.

Nizu biblioteke 'Ravnokotarski cvit' relativno nedavno pridodana je vrijedna knjiga autora Norberta Mettea i Stipe Nimca pod nazivom *Praktična teologija. Noviji razvojni pravci i pastoralna paradigma*. To malo koautorsko djelo predstavlja važan prilog razvitku pastoralne ili praktične teologije na hrvatskom govornom području. Autori djela su njemački pastoralni teolog i religijski pedagog Norbert Mette i hrvatski pastoralni teolog fra Stipe Nimac, umirovljeni profesor pastoralne teologije na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu.

Pored urednikove riječi na početku, te bilješke o autorima, sažetka na njemačkom jeziku i sadržaja na kraju, knjiga sadrži dva glavna poglavlja: prvo pod nazivom *Novije razvojne crte i pravci*

u katoličkoj pastoralnoj teologiji njemačkoga govornog područja (9-48), te drugo pod nazivom *Učinkovitost postojeće pastoralne paradigme u prenošenju vjere* (49-73). Autor prvog poglavlja je Norbert Mette, a drugoga Stipe Nimac.

Prvo je poglavlje, kao što je vidljivo iz samog njegova naslova, posvećeno prezentiranju i teološko-pastoralnom razlučivanju stanja pastoralne ili praktične teologije na njemačkom govornom području u posljednjih nekoliko desetljeća, točnije počevši od 70-ih godina prošlog stoljeća do danas. Norbert Mette jedan je od glavnih autoriteta pastoralne teologije na njemačkome govornom području. S time dodatno dolazi do izražaja značenje njegova pokušaja prezentiranja navedene teme, pokušaja koji, iako sažet i teološko-pastoralno